

Prens Adaları'nda Modern Konutu Korumak

M. Aygün Aşık - Ebru Omay

Adalı olmak, kendine özgü sınırları ile bir kimlik ve aidiyet tanımlamaktadır. Her adanın öyküsü ya da kültürel etnik altyapısı ve kullanıcı yoğunluğu farklı olsa da ortak bir kimlik, Adalı olma kimliği hâkimdir. Bu da korumaya bütüncül bir yaklaşımın ama aynı zamanda bütünün özgün parçalarına dair koruma yaklaşımı tanımlamanın gerekliliği ile örtüşmektedir. Yerin ruhu ise, adada yaşam sürenler için mekânsal varoluşun nedenidir. Prens Adaları, İstanbul ve Marmara Denizi'yle coğrafi ilişkisinde bu oluşumun bir parçası olarak özgün bir fiziksel durum, mekânsal yapı tanımlar.

Prens Adaları'nın tümünde Rum, Ermeni, Levanten, Batılı ve Rus, Osmanlı'nın oluşturduğu kozmopolit bir yapının ortak kültürel izleri bir "sayfiye" ortamında yaşatılmaktadır. Adaya özgü dini ritüeller, şenlikler, spor aktiviteleri, ulaşım biçimleri gibi somut olmayan zengin kültürel verilerin yaşatıldığı bağımsız bir alan olmak, İstanbul Adaları'nın özgünlüğüdür.

Sınırları çok net, izole bir kara parçası, hatta sürgün yeri olma –bugün yaşadığımız pandemi şartları nedeniyle de daha da kolay empati kurulabilecek– kimliği, ulaşım olanaklarının artışının ardından tüm olumluluğu ile İstanbul'un sayfiye alanı olarak tanımlanmıştır. Ada kimliği, ada halkı için tanımlanan özgün kültürel veriler, İstanbul'un sayfiye kullanıcısının Adalar'a ulaşımıyla farklı boyutlara taşınmaktadır.

Sayfiye kavramı, Türk Dil Kurumu sözlüğünde "yazlık, yazlık ev ve şehre yakın kırsal kesim" olarak tanımlanmıştır¹. Yazı, modern sayfiye yaşantısının 19. yüzyıl dokusuna eklemlendiği 1930'lardan günümüze uzanan sürece güncel koruma durumuna ilişkin veriler bağlamında odaklanacaktır. Kültürün oluşturduğu mekânsal biçimlerin hangi koruma kavramları ile ele alınabileceği üzerine bir okuma, modern mimarlık mirasının özellikle de modern konutun varlığı üzerine detaylanacaktır. (Resim 1)

Modern Bir Sayfiye Alanı Olarak Adalar

İstanbul'un sayfiye alanlarının sosyolojik ve coğrafi yapısının nitelikleri, 18. yüzyıl ortasın-

dan 20. yüzyılın son çeyreğine kadar kendine özgü bir sayfiye kültürü geliştirmesine olanak sağlamıştır. 19. yüzyıl ortasına kadar çoğunlukla konut sahiplerinin yaz mevsimini geçirdiği sayfiye alanlarında bu dönemden itibaren kiralık konutlar, oteller ve Cumhuriyet dönemi sonrasında moteller, pansiyonlar, plajlar ve dinlence alanları da kullanılmaya başlanmıştır (Yağan, 2015). Bu alanlar dönemin mimari özelliklerini örneklemenin yanı sıra, yaşam kültürünün bir parçası haline gelmiştir.

Günümüzde İstanbul'daki sayfiye alanlarının büyük çoğunluğu kentin bir parçası haline geldiği için sayfiye kültürü büyük ölçüde ortadan kalkmış olsa da Adalar'da bu kültür devam etmektedir. Sayfiye yaşantısının bileşenlerini oluşturan işlevlere bakıldığında, yerleşim alanlarının geliştiği Adalar'ın bütününe yayıldığını görmekteyiz. Modern mimarlık mirasının tanımında ve tarihselliğinde işlevsel çeşitlilik vurgusu sıklıkla tekrarlanır. Bunda, farklı coğrafyaların kendi modernitesinin tarif ve yorumlarının da etkisi vardır. Belgeleme çalışmaları da dönemsel olmaktan çok işlevsellikle kategorize olmaktadır². İstanbul'da var olan sayfiye mekânları ve konut çeşitliliği de bu nitelik üzerinden ortaklıklar ya da farklılıklar tanımlamaktadır. Adalar'daki sayfiye alanlarında, modern mimarlık ürünlerinin niteliğini bu işlevsel çeşitlenmeler üzerinden incelemek mümkündür. Kamusal yapılar ve konutlar iki temel işlevsel ayrımı tanımlamaktadır. Konut, kendi içinde dönemsel etki ve yine kullanım açısından çeşitlenecektir. Adalar'ın modernleşme öyküsünde modernite, işlevsel çeşitliliğinin yanı sıra araçları ile de karşılık bulmaktadır.

Resim 1. Büyükkada sahili; dokudaki çeşitlilik. (<https://adalarpostasi.wordpress.com/2016/08/13/2803>)

Resim 2. Anadolu Kulübü Plaj Tesisleri, Büyükada; Ertur Yener, 1963. (SALT Araştırma, Gültekin Çizgen Arşivi: <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/84192>)

Henri Prost'un İstanbul planlaması ile eşzamanlı olarak tasarladığı 1941 tarihli "Büyüka-da'yı Tanzim ve Güzelleştirme Planı" çalışması ve 1956 tarihli Sedefadasi İmar Planı, modern planlama çalışmaları kapsamında ve modern planlama kararlarının belgeleri olarak ele alınmalıdır (Bilsel, 2010).

Adalar'a düzenlenen vapur seferlerinin artması ile yeni iskele yapılarının kullanımına başlanmıştır. Mihran Azaryan tarafından tasarlanan ve 1915 yılında Büyükada'da inşa edilen iskele sonrasında diğer adalarda da modern iskele yapıları inşa edilmiştir (Altan Ergut ve Erkmen, 2011).

Türkiye'deki ilk verem savaş yapısı, 1924 yılında Heybeliada'da inşa edilen sanatoryum-

dur. Büyükada ve Burgazada'da da sonraki dönemlerde bu işlevde yapıların inşa edildiği bilinmektedir. Cumhuriyet döneminde yapılan ilk cami Heybeliada Camisi'dir. Burhan Arif Ongun tarafından tasarlanan Burgazada Camisi 1953'te ve Turhan Uyaroglu ve Barış Acarlı tarafından tasarlanan Kınalıada Camisi 1964'te inşa edilmiştir (Altan Ergut ve Erkmen, 2011) (Salman, 2015).

19. yüzyılda deniz hamamı olarak kullanılan alanlar, değişmekte olan deniz kültürü etkisiyle plajlara çevrilmiştir. Bu plajların çevresine soyunma kabinleri, kamping alanları, gazino, lokanta, sinema gibi dinlenme ve eğlence alanlarını destekler nitelikte işlevler eklenmiştir. Bu yapılaşmanın örneklerinden biri olan ve Büyükada'daki Yörükali Deniz Hamamı yerine yapılacak Yörükali Plajı ve Turistik Tesisleri için bir yarışma düzenlenmiştir (İsimsiz, 1935). Bu karar, kamusal bir sayfiye işlevi için tercih edilen modernist bir yaklaşımın örneğidir. Kazanan proje uygulanmamıştır. Mimari projesi Naki Erkök tarafından hazırlanan ve 1969 yılında kullanıma açılan yapı grubu; plaj, kabinler, gazino ve dinlenme evlerini içermektedir (Erkök ve Eren, 1973).

Adalar, Cumhuriyet'in ilanı sonrasında siyasetçilerin tercih ettiği bir dinlenme alanı olmaya devam etmiştir. İsmet İnönü'nün Heybeliada'daki konutu, Atatürk'ün Büyükada'daki Anadolu Kulübü etkinliklerine katılımı Büyükada'nın tarihinde yer etmiş etkinliklerdendir. (Resim 2) (Resim 3) Sedat Hakkı Eldem'in tasarımı olan Büyükada Dilburnu Atatürk Köşkü projesi de sayfiye alanında yerel modernin bir örneğidir.

Resim 3. MoMove Veri Tabanına İşlenen Büyükada Anadolu Kulübü. (<http://exhibition.docomomo.com>)

Resim 4. Villa Sadıkoğlu, Büyükdada; Emin Necip Uzman, 1953. (Fotoğraf: Gökhan Tan; Kuruyazıcı, H., 2011, *Adalar Binalar Mimarlar*, Adalı Yayınları, İstanbul, s.45.)

Adalar'da Modern Konut

19. yüzyıldan itibaren turizm, spor ve dinlence mekânları modern hayata işlevsel çeşitlilik katarak, modern mimarlık mirasının en yaygın ürünleri olan konutlar ise, bilinen ve dönemin tasarımcılarının temsil aracı olarak tanımlananlar hariç, Adalar kimliği ve öyküsündeki yeri bağlamında tanınmamaktadır. Modernitenin gelişimi ve çeşitlenmesi, konut üzerinden okunur. Konutların Adalar yerleşim alanındaki özgür çeşitlenmesi, modern yaşama, İstanbul coğrafyasına bakışı gösteren örneklerdir. Adalar'da modern mimarlık örnekleri olarak konutların ortaya çıkışı 1930'lardır. Sosyal yaşantı, mimari anlayış, yapım sistemi ve malzemelerdeki değişimler sayfiye bölgelerinde tasarlanan konutları da etkilemiştir. Dönemin mimarlarının İstanbul'da olduğu gibi modernitenin yalın, ada coğrafyası ile biçimlenen özgün mimari ürünleri olacaktır.

Modern sayfiye konutları, yapıldıkları dönem değişen ihtiyaçlar, modern aile hayatı için geliştirilen alternatifler ve tasarım, malzeme, işçilikte yenilikleri yansıması ile birer belge niteliğindedir. Kent belleğinin önemli bir parçası olması ile kimlik değeri, dönemin tasarım anlayışını yansıması ile mimari değeri, günümüzde halen kullanılıyor olması ile işlevsel ve süreklilik değeri vardır. İstanbul için bir değerlendirme yapıldığında Adalar'daki modern konut mimarisinin bölgesel ölçekte öncü olma değeri taşıdığı söylenebilir. Adalar'daki modern konutların büyük bir çoğunluğu, İstanbul'un diğer sayfiye alanlarına kıyasla günümüze daha iyi korunarak ulaşmıştır. 1930'lardan itibaren

Resim 5. Kamhi-Grünberg İkiz Villası, Burgazada; Utarit İzgi. (SALT Araştırma, Utarit İzgi Arşivi: <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/195327>)

Resim 6. Geleneksel ve Modern Arasında Çekingen Bir Yaklaşım, Heybeliada. (Fotoğraf: M.A. Aşık, 2018)

tekil/ikiz villalar ve sokak sınırını oluşturan bitişik nizam evlerin oluşturduğu modern konut örneklerinden sonra 1960'lardaki yasal düzenlemelerle birlikte apartman örnekleri görülmeye başlanmıştır (Altan Ergut ve Erkmen, 2011).

Adalar'da özellikle Cumhuriyet dönemi ve sonrası deneysel bir mimarlık ortamı olduğu görülür. 1940'lardan itibaren Adalar'ın konut dizgesine yeni bir yaklaşımın ürünleri eklenmeye başlayacaktır. Eklektik, geleneksel öğelerle biçimlenen sayfiyeye özgü konutlar, *art deco* ve modernist dilin bir aradalığında bir konut dokusu oluşturacaktır. Yapılar ve tasarlandıkları çevre, bir "açık hava müzesi" niteliği taşımaktadır.

1940'larda yapılan yapılarda geleneksel öğeler, 1950'lerden itibaren ise daha yalın kütleler kullanılmıştır. Cumhuriyet dönemi ve sonrasında Adalar'ın geleneksel ahşap ve kâğır dokusuna üslup çeşitliliği gösteren betonarme yapılar eklenmeye başlamıştır. Bu yapılar; geometrik kütlelerin cephelerde yatay-düşey üç boyutlu şeritler, geometrik bezemeler gibi üç boyutlu öğeler ile birleştiği *art deco* üsluptaki yapılar; yalın çizgileriyle modernist yapılar ya da her iki

üslubun bir arada kullanıldığı yapılar olarak karşımıza çıkmaktadır (Sunalp, 2015). Bu yapılarda cumbalar ve geniş saçaklar görülmeye devam etmiştir. Sayfiye yaşantısının ve değişen yaşam kültürünün dışa dönüklüğünün bir göstergesi olarak bu dönem yapılarının geniş balkon ve teraslar ile tasarlanması da bu yapı çeşitliliğinde dikkat çekmektedir.

Bu çeşitliliği sağlayanlar, işverenler, mimarlar ve kalfalardır. R. D'Aronco, A. Vallaury, Vedat Tek, Küçüknikolaidis, Kaludis, M. Azaryan gibi 19. yüzyıl-20. yüzyıl başında, başta İstanbul'un diğer sayfiye alanlarında olmak üzere, farklı işlevlerde yapıları bulunan mimarların yanı sıra, Cumhuriyet döneminin tasarımcıları Turgut Cansever, Abidin Mortaş, Asım Mutlu, Şevki Balmumcu, Emin Necip Uzman, Utarit İzgi, Sedat Hakkı Eldem, konut tasarımları ve yapılarıyla bu temsil ve özgürlük alanında mimari yaklaşımlarını uygulama fırsatı bulmuşlardır. (Resim 4-10)

Diğer adalarda görülen modern mimarlık hareketi, Sedefadası'nda modern sayfiye yapılaşmasının adanın tamamı üzerinden okunabildiği bir boyut kazanmıştır. 1956 yılında hazırlanan imar planı sonrasında ada bir yapı kooperatifi projesi ile imara açılmıştır. 1961 yılında Kadri Eroğan tarafından tasarımı yapılan ilk etap konut inşaatları tamamlanmıştır. Konutlara ek olarak plaj tesisleri, gazino ve bir çarşısı da olan proje inşaatı 1970'lerde de farklı mimarların tasarımlarıyla devam etmiştir (Eroğan, 1961) (Aslan ve Harman Aslan, 2016). Günümüzde adanın büyük çoğunluğu şahıs mülkiyetindedir ve sayfiye niteliğini korumaktadır. Kamusal alanlar ise günübirlik ziyarete açıktır.

Adalarda Modern Konutu Korumak

Koruma Araçları / Belgeleme

2018 yılında düzenlenen "Adalar'daki Mimari Miras ve Niteliğin Korunma ve Sürdürülmesi için Notlar" çalıştayını özelinde gerçekleştirilen "Adalar'daki Modern Mimarlık Mirasının (Korunma ve) Kayıt Altına Alınması" oturumu, tespit çalışmaları için detaylı bir başlangıç olmuştur. Çalışmaların sonuç raporunda tescilli ve tescile önerilen modern mimarlık ürünleri sunulmuştur (Şentürer, 2018). Diğer bir aşamada niteliklerin belirlenmesi amacıyla tescil kayıtlarının ve tescile önerilen yapıların ortak bir veri tabanında karşılaştırma yapabilmeyi olanaklı kılacak bir sistemle yer alması, belgelerin *güncellenebilir ve geliştirebilir bir formata taşınması* önemli olacaktır. Modern mimarlık ürünlerinin

Resim 7. İş Bankası Piyango Evleri, Büyükdada; Abidin Mortaş, 1950. (Mortaş, A., 1950, "Büyük Adada İki Piyango Evi", *Arkitekt*, 217-218, s.12.)

Resim 8. Heybeliada'da farklı bir biçimlenme: dizi konutlar. (Fotoğraf: M. A. Aşık, 2018)

korunması için belgeleme ve restorasyon çalışmaları yürüten DOCOMOMO Uluslararası Çalışma Grubu³, dijital ortama taşıdığı MoMove⁴ veri tabanında uluslararası bir kayıt sistemi oluşturmaktadır.

Veri tabanı oluşturmak için gerekli dokümanlara Avrupa Konseyi tarafından oluşturulan anıt fişi ve DOCOMOMO'nun kullandığı kapsamlı envanter fişi örnek verilebilir. Bu iki belgede de yapıya ilişkin detaylı değerlendirmenin yer alıyor oluşunun dışında her yapı için ortak bilgilerin karşılaştırılabilir değerlere dönüşme olanağı da önemlidir (*Resim 12*). Avrupa Konseyi anıt fişi, kurullarda günümüzde de kullanılan belgedir. DOCOMOMO envanter fişi ise, 20. yüzyıla özgü nicelik ve nitelik ayrımını netleştirebilmek amacıyla değerlerin ve özgünlüğün tanımlandığı güncel durumu ön planda tutmaktadır. Bu dokümanın ilk olarak yapının ulaşılabilirliğine dair bilgiyi sorgulaması dikkat çekicidir. Gerek belgeleme çalışmaları sürecinde, gerek ziyaret ve kültür varlığının algısı için ulaşılabilirlik durumu temel verilerden biridir. Adalar özelinde ele alındığında, mevsimlik kullanım, şahıs mülkiyetindeki bahçeli evler ve bilgiye ulaşabilmekteki sınırlar, alandaki deneyimlemeyi sunmanın farklı yöntemlerini geliştirmenin gerekliliğini göstermektedir⁵.

Özgünlük

Yapının özgünlüğü dört temel veri üzerinden okunabilmektedir: Yer, işçilik, tasarım, malzeme (Feilden ve Jokilehto, 1998). *Dünya Mirası Sözleşmesi Uygulama Rehberi*'nde işlev, gelenekler, somut olmayan miras, ilişkiler ve yerin ruhunun özgünlüğü üzerinde de durulmaktadır⁶. Adalardaki sayfiye kültürünün bütünü, temel bileşeni konut ile çeşitlenen özgün biçimlenmeleri barındırmaktadır. Adalar'daki konut mimarisinin özgünlüğü, onun yer ile bağının sadece topoğrafya kullanımı açısından değil, diğer özgün doğal çevre ve yapı çevrenin zenginliğinin türevleri olarak gelişmesindedir. Tasarım, mimar/kalfa/işveren ortaklığında işçiliğin de nitelikli olduğu özgün sonuçlar üretilmiştir.

Bütüncül Olma

Bütüncül olma, kültür varlığının ya da alanının niteliklerinin ve algısının bozulmamış bir bütün olarak korunma durumu ile tanımlanır. Kültürel peyzaj ve tarihi kentsel peyzaj tanımı altında yer alan alanlar, bütüncül olma durumu üzerinden tariflenmektedir. Modern mimarlık mirası bağ-

lamında da bir yerleşimin ortak niteliklerini tanımlayan bütüncül olma durumu, konut alanları için vazgeçilmez bir değerlendirme başlığıdır⁷. *Uygulama Rehberi* ayrıca bu bağlamda ilişkilerin ve işlevsel hareketliliğin önemini vurgular. Tehditlerin ve bozulma nedenlerinin kontrol altında olması, bu niteliğin varlığını tanımlamada önceliklidir.

Bütüncül olma, Prens Adaları için de öncelikli ve detaylı tanımlanması gerekli bir niteliktir. İstanbul ile ilişkisi, bu coğrafyaya özgü bir bütüncüllük tanımlamaktadır. Anakara konut mimarlığının örnekleri ile etkileşimi bağlamında karşılaştırmalı analizler, ikonik ya da kanonik örneklerin özgünlüğünü daha detaylı anlatmanın gerekliliğidir. Prens Adaları bütününde konut dokusu ve örnekleri de farklı bir bütüncüllük bağlamında değerlendirilmelidir.

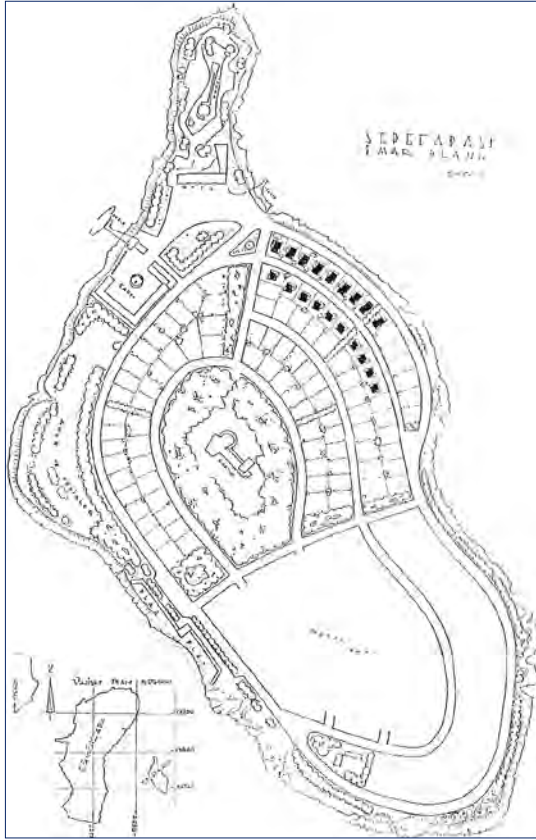
Değerler/Ölçütler

ICOMOS'un 20. yüzyıl mirası üzerine çalışan bilimsel komitesi ISC20C⁸ tarafından hazırlanan 2017 tarihli Madrid-Yeni Delhi dokümanı modern mimarlık mirasının korunması konu-

Resim 9. Halit Aksoy Apartmanı, Burgazada; Utarit İzgi, Ataman Demir, Ali Muslubas, 1968-1969 (Fotoğraf: Gökhan Tan, Kuruyazıcı, H. (2011). *Adalar Binalar Mimarlar*. İstanbul: Adalı Yayınları, s. 43)

Resim 10. İkiz Apartman, Kınalıada. Nişan Yaubyar. (Fotoğraf: Gökhan Tan; Kuruyazıcı, H., 2011, *Adalar Binalar Mimarlar*, Adalı Yayınları, İstanbul, s.98)

Resim 11. Sedefadası İmar Planı, 1956. (Eroğan, K., 1961, "Yeni Doğan Bir Sayfiye Yeri: Sedef Adası", *Arkitekt*, 304, s.116)

sunda uluslararası yaklaşımlar belirlemeyi hedefleyen bir metindir. Bu metin, her yapının kendi döneminin tanığı olduğundan yola çıkarak, değerlendirme için var olan ölçütlerle hareket etme önerisi getirmektedir⁹. Bu savı desteklemekle birlikte, DOCOMOMO'nun uluslararası envanteri değerlendirme ve nitelikleri daha detaylı ortaya koyma adına farklı değer başlıkları

eklediği görülmektedir¹⁰. Adalar konut mimarisi için değerler üzerinden bir egzersiz yapılabilir.

Teknik ya da teknolojik değer: İstanbul konutuna özgü tekniklerle karma, betonarme, topoğrafyaya uyumlu, daha serbest form arayışları Adalar'da uygulanmıştır.

Sosyal değer: Adalar, İstanbul ile paralel olarak kozmopolit olan ama bir arada olma kültürünün ve komşuluğun başka bir çevrenin içinde geliştiği bir dokudur. Kültürel kimlik ve yaşantı ile de süregelen, somut olmayan değer barındırmaktadır. Konut ve bağlantılı sayfiye işlevlerinin tanımladığı bir işlevsel değer ve kullanımın getirdiği bir yenilik değeri de bu bağlamda tanımlanabilir.

Kültürel ya da estetik değer: Tasarım, adalara özgü nitelikleriyle ve modernist yaklaşım çeşitlendirmeleriyle en güçlü değer olarak tanımlanabilir. Bu tespitin oluşturduğu kültürel ve estetik değer, temel koruma ölçütü olmalıdır ve korumayı politik bağlamlarda değerlendirmeye iten sosyal niteliklerin üzerinde yer almalıdır.

Kanonik olma değeri: Sayfiye konutları içinde özgün ikonik yapılar olduğu kadar, anonim, ancak mimari çeşitliliği ile Adalara özgü kimliği yaratan nitelikli örnekler de değerlendirilmelidir.

Tarihi belge ve referans değeri: Adalar'ın mimarlık tarihinde aktörleri bağlamında özgün bir öyküsü olması Adalar tarihinin bir belgesi olarak bu değeri tanımlamaktadır. Mimarlık

NEW	INTERNATIONAL	SELECTION	DOCUMENTATION	FICHE
for office use Wp/ref no: _____ Nai ref no: _____				
composed by working party of: Turkey DOCOMOMO TR identification number: _____				
0. Picture of building/ group of buildings/ urban scheme/ landscape/ garden depicted item : Rıza Derviş House, Buyukada source: Burcu Selcen Yalcin				
0.1 accessibility opening hours/ viewing arrangements: It is not open to the public. A visit to the building and its site can be arranged by contacting the owner.				
1. Identity of building/ group of buildings/group of buildings/ landscape/ garden 1.1 Data for identification current name: Rıza Derviş Villası former/original/variant name: Nizam Caddesi number(s) and name(s) of street(s): İstanbul town: Buyukada province: 34970 post code: Turkey country: _____ national topographical grid reference: _____ estimated area of site in hectares: circa 5 current typology: Summer (single) house former/original/variant typology: Summer house comments on typology: _____				
1.2 Current owner(s) name: Neslihan Taki town: Nizam Caddesi, No: 20				
4.1 technical evaluation: 4.2 social evaluation: Rıza Derviş House is a Sedat Hakkı Eldem design. The architect has designed only two houses on the Prince's islands and this is one of them. Designed by one of the most well-known Turkish architects of this period creates a social value. The family who commissioned the architect to design and build this house is also a well known family on Buyukada. It is obvious that the Derviş family has lived many memories in the house and there is continuity. Today the grandson of Rıza Derviş is also the inhabitant of the house.				
4.3 cultural and aesthetic evaluation: The house has a great modernist aesthetical value. It has also a cultural value. Especially with the unchanged inner spaces decoration it reflects the taste of the elite class of the Turkish society at the period when it was built.				
Comparative significance 4.4 canonical status (local, national, international)				
4.5 historic and reference values: 5. Documentation 5.1 archives/written records/correspondence etc: (state location/ address)				
5.2 principal publications (in chronological order): Buyukada'da Bir Villa. (1938) <i>Arkitekt</i> , No:5, İstanbul. Buyukada'da bir Kiosk. (1967) <i>Akademik</i> , 6, p. 24-28, İstanbul. Eldem, S. H. (1982) <i>Buyuk Konutlar, Proje Uygulama, Yaprak Publications</i> , Ankara. Forsing, C. ve Beck, C. (1997) <i>İstanbul (An architectural guide)</i> , Batsford Architecture publications. Bozdoğan, S. Yenil, E. ve Özkan, S., (2005) <i>Sedat Eldem</i> , Literatür publications, İstanbul. Yalcin, B., S. (2007) "Bir Sedat Hakkı Eldem Tasarımı: Buyukada Rıza Derviş Villası", <i>Türkiye Mimarlığında Modernizmin Yerel Açılımları</i> , IIR Poster Presentations, Erciyes University, Kayseri Yalcin, B., S. (2008) <i>50 Yasında Bir Sedat Hakkı Eldem Tasarımı, Buyukada Rıza Derviş Villası</i> , <i>Mimarist</i> , no: 26, İstanbul Architect's Chamber Publications, İstanbul				
5.3 visual material (state location/ address) original visual records/drawings/photographs/others: Eldem, S. H. (1982) <i>Buyuk Konutlar, Proje Uygulama, Yaprak Kitabevi</i> , Ankara. Bozdoğan, S. Yenil, E. ve Özkan, S., (2005) <i>Sedat Eldem</i> , Literatür yayıncılık, İstanbul http://arkiv.arkitera.com/p2768-riza-dervis-kosku.html recent photographs and survey drawings: Recent photographs have been taken by Burcu Selcen Yalcin in 2007. film/video/other sources: _____				
5.4 list documents included in supplementary dossier				

Resim12. Rıza Derviş Villası için Modern Konut Ödevi Örneği olarak hazırlanan DOCOMOMO International Envanter Fişi, 2005. (DOCOMOMO Türkiye Çalışma Grubu Arşivi)

dilindeki farklılıklar, birbiri için tasarım kaynağı olmuştur. Yapıların yayımlanmış olması, örneğin inşa edildikleri dönemde *Arkitekt* dergisi ya da yakın tarihli referans yayınlarda yer alması, yarışma projesi olması, mimarların ya da kalfaların ve işverenin kimliği gibi başlıklar tarihi belge ve referans değeri taşımanın yanı sıra, eğitim kaynağı olarak da tanımlanmalıdır.

Tehditler

Adalar'da Antik Dönem, Bizans ve erken Osmanlı Dönemi'ne ilişkin dini, askeri ve endüstri yapılarının kalıntı ve izleri mevcuttur. Bu izlerin korunması daha çok yöntem adına tartışılması gereken konulardır. Yakın tarihli yapılar ise belgeleme, tescil ve yasal duruma ilişkin eksik ve boşluklar içermesi açısından daha farklı riskler altındadır. Büyükkada Motola Evi ve Burgazada Ventura Evi yıkımları ile riskler ve yıkımla sonuçlanan kararlar kendini Adalar'da da göstermeye başlamıştır.

Yasal durum bağlamında 1970'lerin sonundan başlayan koruma süreci boyunca alınan kararlar olumludur; ancak son dönem değişiklikleri riskler bağlamında tartışmalıdır. Sahip oldukları tarihi ve kültürel mirasın kendine özgü bir bütün oluşturması nedeniyle Büyükkada, Heybeliada, Burgazada, Kınalıada Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu 09.10.1976 tarih ve 9461 sayılı kararıyla kentsel sit ve ayrıca Büyükkada, Heybeliada, Burgazadası ve Kınalıada'nın bütününe doğal sit ilan edilmiştir. 20. yüzyıl modern mimarlık örnekleriyle oluşmuş özel mülk niteliğindeki Sedefadası ve Büyükkada, Heybeliada, Burgazadası ve Kınalıada, Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu tarafından 31.03.1984 tarihinde 234 sayılı karar ile "sit alanları bütünü" ilan edilmiştir¹¹. 2011-2017 yılları arasında tartışmalı koruma ve uygulama amaçlı nazım imar planları yapılmıştır. Yıkım, niteliksiz yapılaşma ve işlev değişikliği üzerinden yürütülen tartışmaların en büyük risk alanını, henüz belgeleme ve tescil çalışmaları sürecinde olan modern mimarlık mirası, özellikle de konutlar oluşturmaktadır.

Doğal bir tampon bölgesine sahip oluşu ile büyüme riskinin sınırlandığı Adalar için, 10.01.2020 tarih ve 6931 sayılı karar ile Geçiş Dönemi Yapılanma Koşulları, V No'lu Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından ilan edilmiştir. Geçiş dönemi yapılaşma koşulları bağlamında Adalar'da koruma imar planları hazırlanana kadar geçen süre içerisinde tescilsiz parsellerde yeni inşaatlar yapılabilecektir. Bu

durum tescilsiz modern konutların yıkılma tehdidini ciddi oranda artırmaktadır. Geçiş dönemi yapılaşma koşullarının yarattığı risk, belgelemenin ve ardından toplu tescilin en geçerli araç olarak kullanılması gerektiğini vurgulamaktadır. Deprem riski altında olan yerleşmede yer alan sağlıksız / niteliksiz yapıların yenilenmesine olanak veren koşullar, modern konutun yıkım kararlarında karşılaşılan bu gerekçenin Adalar'da da uygulanabileceğinin göstergesidir.

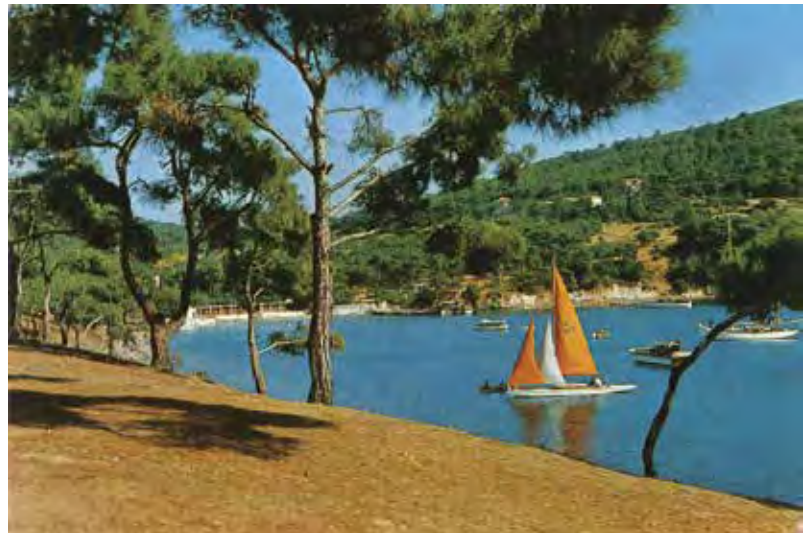
Dünya Mirası Sözleşmesi Uygulama Rehberi'nin 20. yüzyıl kent dokuları için önerisi, özellikle yapılaşma ve büyüme konusundaki risk ve tehditlerin kontrol edilebileceği örnekleri korumaya öncelik vermektir. Bu karar, miras başvuru sürecini de tehdit altında bırakmaktadır⁵.

Sonsöz: Koruma Olasılıkları

Prens Adaları, adalar kültürel peyzaj alanı olarak da, tarihi kentsel peyzaj kavramıyla da kapsamı ve mimarlık dizgesinin çok boyutluluğunun varlığı üzerinden tanımlanabilir. Özgün örnekler, tüm nitelikli mimariyi ve bu kapsamdaki modern mimarlık ürünlerini elbette içermelidir. Adalar'ın modern mirası; tekil kararlar, adalar bütünü ve İstanbul ile ilişkisi ve etkileşimi bağlamında da tanımlanmalıdır. Bu üç alanı ayrı ayrı ve birlikte değerlendiren bir yönetim planı mutlaka gerekli görülmektedir.

2019 yılında Dünya Miras Alanı olmak için geçici listeye "Tarihi Kentsel Peyzaj" tanımı ile başvurulmuştur¹². Tarihi Kentsel Peyzaja İlişkin Tavsiye Kararı, 10 Kasım 2011'de UNESCO Genel Konferansı'nda kabul edilmiştir¹³. Tarihi kentsel peyzaj, fiziki çevrenin korunmasının ötesine geçerek, somut ve somut olmayan tüm nitelikleri de dahil olmak üzere, insanın yaşadığı çevrenin bütününe odaklanmaktadır¹⁴ (*Resim 13*). Bu bağlamda modern mirasın ve konut

Resim 13. Yörükali Plajı, su sporları ve doğal yapıyı gösteren bir kartpostal, Büyükkada. (SALT Araştırma, Büyükkada Koleksiyonu: <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/115997>)

çeşitliliğinin özgünlüğü Adalar'da kent peyzajının baskın bir bileşeni olarak da tanımlanmalıdır.

Özellikle ikonik konut yapıları için ziyaret olanağı, yapının kullanım, bütüncül tasarım ve iç mekân niteliklerinin deneyimlenmesi ile farklı bir algılama ve korunma sunma olanağı yaratacaktır. Süreli kullanıcı ise bu bilginin içine dahil olma potansiyelini değerlendirebilmelidir. Tanıtım, gezi ve keşif imkânları artmalıdır. Büyüka'da'ya da uzanan İstanbul Bienali gibi süreli aktiviteler / ara kullanımlar da tehdit altında olana ya da korunmuş olana dikkat çekme adına bir fırsat sunmaktadır. (Resim 13)

M. Aygün Aşık, Arş. Gör., Altınbaş Üniversitesi Mühendislik ve Doğa Bilimleri Fakültesi Mimarlık Bölümü; YTÜ Rölöve-Restorasyon Doktora Programı Öğrencisi

Ebru Omay, Doç. Dr., YTÜ Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü

Notlar

1. "Sayfiye" tanımı için bkz. Türk Dil Kurumu Sözlükleri <https://sozluk.gov.tr/>
2. Türkiye'deki çalışmalar için bkz. *Betonart* dergisi 56. sayı ve *Dosya* dergisi 43. sayı. Uluslararası ölçekteki çalışmalar için bkz. *Modern Movement in Architecture: Selections from the DOCOMOMO Registers*, 2000.
3. DOCOMOMO, *Documentation and Conservation of Modern Movement*, modern mimarlık mirasının korunması konusuna çalışan uluslararası çalışma grubu, bkz. www.docomomo.com
4. MoMove: DOCOMOMO Virtual Exhibition, bkz. exhibition.docomomo.com
5. Envanter fişleri için bkz. www.docomomo.com/registers
6. UNESCO tarafından hazırlanan Dünya Mirası Sözleşmesi Uygulama Rehberi: <https://whc.unesco.org/archive/opguide12-en.pdf>

7. <https://www.docomomo-us.org/explore-modern/explore-the-register/how-to-evaluate-modern>
8. ICOMOS ISC20C için bkz. <http://www.icomos-isc20c.org>
9. ICOMOS ISC20C Madrid-New Delhi Dokümanı, 2017, Madde 1.1.
10. www.docomomo.com/registers
11. <http://www.adalar.bel.tr/>
12. Adalar Dünya Miras Listesi Başvuru Belgesi: Tarihi Kentsel Peyzaj olarak Prens Adaları, <https://www.dunya-mirasiadalar.com/dma-basvuru-dosyasi>.
13. Tarihi Kentsel Peyzaja İlişkin Tavsiye Kararı "I. Tanımlama" başlığı altındaki 8. ve 9. maddeler ve tam metin için bkz. <http://www.unesco.org.tr/Pages/590/176>
14. Kültürel Mirası Koruma Derneği "Tarihi Kentler için Yeni Yaşam" broşürü için bkz. <http://koruprojesi.org/?p=bilgi-bankasi>; Tarihi Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması ve Yönetimiyle İlgili Valetta İlkeleri tam metin için bkz. http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0592931001536912260.pdf

Kaynaklar

- Altan Ergut, E., Erkmen, A. (2011) "Adalar'da Mimarlık", *Adalar Binalar Mimarlar*, (H. Kuruyazıcı), Adalı Yayınları, İstanbul.
- Anonim (1935) "Yörük Ali Plâjı Proje Müsabakası", *Arkitekt*, Sayı: 54, s.171-178.
- Aslan, A. S., Harman Aslan, E. (2016) "Sedefadasi Koope-ratif Konutları", *Docomomo Türkiye Ulusal Çalışma Grubu Poster Sunuşları: Türkiye Mimarlığında Modernizmin Yerel Açılımları XII*, Samsun, s.56.
- Bilsel, C. (2010) "İstanbul'un Dönüşümleri: Prost Planlaması ve Modern Kenti Yaratmak", *Osmanlı Başkentinden Küreselleşen İstanbul'a: Mimarlık ve Kent, 1910-2010*, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, İstanbul, s.49-67.
- Dünya Miras Listesi Başvuru Dosyası: Tarihi Kentsel Peyzaj olarak Prens Adaları*, (tarih yok). 2020 tarihinde <https://www.dunyamirasiadalar.com> adresinden alındı.
- Erkiliç, N., Eren, İ. (1973) "Yörükali Plajı ve Turistik Tesisleri", *Arkitekt*, Sayı: 352, s.165-168.
- Eroğan, K. (1961) "Yeni Doğan Bir Sayfiye Yeri: 'Sedef Adası'", *Arkitekt*, Sayı: 304, s.114-119.
- Feilden, B., Jokilehto, J. (1998) *Management Guidelines for World Cultural Heritage Sites*, ICCROM, Roma.
- Salman, Y. (2015) "Adalar'da Modern ve Çağdaş Mimari", *İstanbul Mimarlık Rehberi* (Ed. A. Batur, TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi, İstanbul.
- Sunalp, A. (2015) "İstanbul Adaları ve 'Öteki Kültür Mirası'", *I. İstanbul Adaları Sempozyumu*, Adalar Kültür Derneği, İstanbul, s.408-420.
- Şentürer, A. (2018) "Adalar'daki Mimari Miras ve Niteliğin Korunma ve Sürdürülmesi için Notlar", *Adalı*, Sayı: 156.
- Yağan, N. B. (2015) *1980 Öncesinde İstanbul'da Tarihi Sayfiye Alanlarında Kentsel ve Mekânsal Değişim Süreci*, Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Conserving the Modern House in the Princes' Islands
Princes' Islands build a group of urban leisure heritage with its unique geographical and cultural relationship with İstanbul. The four islands, Büyüka'da, Heybeliada, Burgazada and Kınalıada have a valuable variety of modern heritage related to urban leisure culture since the 1930's. Sedefadasi was planned as a modern urban development area in the 1970's.

The Islands are a whole, as cultural and natural heritage has values which deserve an integrated conservation management. An important tool is to document the heritage in detail for each island. The quality and quantity are based on modern architectural heritage regarding to the developments after 1930's.

Today, conservation measurements like inventories and plans are valid but modern architectural heritage has its own threats and risks. To prevent them is possible with a detailed inventory and listing describing the values of this heritage primarily. The islands are nominated for World Heritage Tentative List as a historical urban landscape. This is an opportunity to describe the authenticity and values of the modern houses with their varieties in design and craftsmanship.

The article focuses on current conservation issues regarding to this heritage in different terms aiming to clarify the opportunities of preserving the architectural culture of the Princes' Islands.